

VASS JUDIT

BABITS MIHÁLY MARMADIK KORSZAKA

LÍRÁJA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT
1924-1941

A két világháború között szélsőséges ideológiák fenyegetik a demokratikus Európát: a német fasizmus és nácizmus valamint a szovjet, sztálini kommunizmus. Mindkét ideológia egyén- és szabadsággellenes, totális diktatúrát épít ki. Az európai értelmiség, köztük a magyar is, pártideológiák mentén megosztott, csak kevesen tudják megőrizni szellemi függetlenségüket. A két világháború közötti Magyarország ennek a válságnak a tükre. Ugyan vannak parlamenti választások, de a társadalom még mindig feudális mentalitású, konzervatív-nacionalista, a polgári demokrácia hívei csak az irodalomban kaphatnak nyilvánosságot. A Trianon-katasztrófára a hivatalos politika válasza a bezárkózó nacionalizmus, ami a fajvédő zsidótörvényekben is megnyilvánul. S bár a Horthy-korszakban a nyíltan náci párt, a Nyilasok illegalitásba kényszerülnek, akárcsak a sztálinista kommunista párt, az ország már a diktatúra és a fasizálódás jeleit mutatja. (ld. Márai Sándor naplója: *Hallgatni akartam*. Márai, aki maga is a keresztény középosztályból származik, naplójában felveti ennek a társadalmi rétegnek az erkölcsi-történelmi felelősségét a későbbi katasztróféért, a Nyilasok hatalomra jutásáért.) A tényeken az sem változtat, hogy a korabeli Magyarország geopolitikailag csapdában volt, a trianoni békediktátum, az új európai status quo¹ kevés mozgásteret hagyott a magyar politika számára.

Babits írásainak középpontjába erkölcsi kérdések kerülnek, a homo aestheticus² álláspontjáról eljut a homo moralis³ értékrendjéig. Két fontos tanulmánya születik ekkor, amelyekben szembenéz Európa értékválságával: *Az írástudók⁴ árulása* és az *Ezüstkor*. *Az írástudók árulása* Julien Benda, francia gondolkodó tanulmányának ismertetése, amelyben Benda kifejti, hogy az írástudók akkor váltak árulókká, amikor napi politikai érdekek szolgálatába álltak az egyetemes emberi értékek (

¹ status quo: kialakult helyzet, a korabeli nagyhatalmi politika

² homo aestheticus: a szépség embere, a nem politizáló, tiszta művészet híve (ld. korai parnasszista lírája)

³ homo moralis: az erkölcs embere, művész esetében a társadalmi problémákat felvállaló, küldetéses ember

⁴ írástudó: művészek, tudósok, értelmiségiek, politikusok

humanizmus, kultúra, erkölcs, a gondolat szabadsága) helyett. Az *Ezüstkorban* Babits láttelepet ad koráról, s megfogalmazza az írástudók küldetését a terjedő barbárság közepette: védeni kell a kultúrát és a humanizmust.

„Mikor elindultunk, még a nagy fények elevenen lobogtak, s épségben állt az Elefántcsonttorony...ki tagadja, hogy gyilkos gázok füstölögnek a laboratóriumokban, s gyilkos ideológiák a lelkekben? ...Esküdjön minden a Kultúra ellen: mi védjük meg legalább az Elefántcsonttoronyt, ha már egyéb templomot nem!...Tragikus harc, héroszi irodalom: szemben a korrallal, s felülről bírálva az elboruló barbár életet.” (1930.Ezüstkor)

Költészetében is az írástudók felelőssége válik központi témává, pl. *A gazda bekeríti házát, a Holt próféta a hegyen c.* versekben. A prófétaköltő szerepe eredetileg idegen a parnasszista Babitstól, de a történelem kikényszeríti belőle a szemléletváltást, az erkölcsi állásfoglalást.

BABITS MIHÁLY

CIGÁNY A SIRALOMHÁZBAN

elmondja: Gábor Miklós

<https://youtu.be/SlaWoIQJ2xk>

Úgy született hajdan a vers az ujjam alatt,
ahogy az Úr alkotott valami szárnyas
fényes, páncélos, ízelt bogarat.

Úgy született később az ajkamon, mint
a trombitahang, mint a trombitahang
katonák szomjas, cserepes ajkain.

De ma már oly halkán, elfolyva, remegve jön
mint beesett szemek gödreiben
remegve fölcsillan a könny.

Nem magamért sírok én: testvérem van millió
és a legtöbb oly szegény, oly szegény,
még álmából sem ismeri ami jó.

Kalibát ácsolna magának az erdőn: de tilos a fa
és örül ha egy nagy skatulyás házban
jut neki egy városi zord kis skatulya.

És örül hogy - ha nem bírja már s minden összetört -
 átléphet az udvari erkély rácsán
 s magához rántja jó anyja, a föld.

Szomorú világ ez! s a vers oly riadva muzsikál
 mint cigány a siralomházban.
 Hess, hess, ti sok verdeső, zümmögő, fényes bogár!

Ha holtakat nem ébreszt: mit ér a trombitaszó?
 Csak a könny, csak a könny, csak a könny hull
 s nem kérdi, mire jó?

- Ars poetica vers : költészetének változásait tükrözi, az én és a világ megváltozott kapcsolatát
- a cím evokatív (felidéző), hiszen Vörösmarty híres versére utal: *A vén cigányra*.
- A „cigány” szó itt is a zenészre és áttételesen a költőre utal, tehát önszimbólum.
- A világ metaforája pedig a siralomház. (A halálra ítélték az utolsó éjszakájukat a siralomházban töltötték.)
- Már a cím értékítélet a világról : a világ a pusztulásba tart.
- Az első három versszak költészetének három korszakát jellemzi. Mindegyik versszak egy központi hasonlatra épül, amellyel a költészetét jellemzi:
 1. korszak: költő= a világteremtő Úr, versek= fényes, páncélos, ízelt bogár (talán nem jelentős, de szépen megmunkált) művészet= szépség teremtése (parnasszizmus)
 2. korszak: vers= trombitahang – cél az emberek felrázása, már nem a forma a fontos
 3. korszak: vers = könny (a néma fájdalom költészete, nem tudja megváltoztatni a világot, de elveti már az öncélú költészetet)

BABITS MIHÁLY

A GAZDA BEKERITI HÁZÁT

elmondja: Gábor Miklós

<https://www.youtube.com/watch?v=U7BZzgWQIQ8>

Léckatonáim sorban állnak már, pici
 földem a földből kikerítve, könnyü szál
 dzsidások módján állnak őrt, hatalmasan
 igazságukban; ők a törvény, ők a jog,
 erőm, munkám, nyugalmam és jutalmam ők,
 s jel hogy *vagyok*; sün-életem tüskéi e
 szakadt létben, kizárva minden idegent,
 de átbocsátva ami még közös maradt
 a testvérek közt: táj varázsát, távoli
 egek pirossát, és a tejnél édesebb
 levegőt, mostanában ugyan e szeles
 október hidegét is, aki április
 karmosabb öccse -

Óh mi edzve karmosabb
csökhöz már, kincses tavalyból érkezett
bátyák magunk: mit, hízelegni a modern
szeleknek? Ősz ez! barbár, gyilkos és hazug.
Szemtelen ősz! Nyárnál hangosabb! Csupa vad
zaj, tusa, tánc! Ezer madár alatt a fák
nem ingtak-zengtek ennyire! De élet e
lárma és rángás? Csöndben érik a csira
a föld alatt; halk a termékeny éj; a fű
növése lassú: *ez az élet!* Kertem, ódd
a magvat ami megmaradt kincses tavaly
fűvéből és barbár szelekkel ne törődj!

Jöhet a vad tánc, tépő, részeg, ál-buján
vetkőzni csontig a virágokat; jöhet
a vak kacaj ápolt növényeinkre; majd
a fehér-csuhás vezeklő, a tél; te csak
maradj a tavaly őre! s ha a jövevény
lenézve így szól: »*Én vagyok az Új!*« - feleld:
»*A Régi jobb volt!*« - Hősi léceid mögött
mint középkori szerzetes dugott a zord
sisakos hordák, korcs nomádok, ostoros
képégetők elől pár régi könyvet: úgy
dugd magvaidd, míg, tavasz jőve, elesett
léckatonáid helyén élő orgona
hívja illattal a jövendő méheiteit.

- Az „**én és a világ**” témája összekapcsolódik az írástudók felelősségével.
- Ezekben a versekben a lírai én gyakran a világból elhúzódo ember, próféta.
- **A gazda bekeríti házát** a kert és az évszakok toposzára épül.
- A líra én = kertész, a kert, azaz az értékteremtő, értékőrző ember szimbóluma, akárcsak a Candide-ban vagy Arany *Kertben* c. versében.
- Az évszakok a szokásos jelentésben vannak jelen (értéktelített korszak= tavasz, nyár; értékhiányos: ősz, tél)
- A szél metafora a barbár ideológiákat jelenti, amelyek ellen védeni kell a virágokat = szépséget, életet, értékeket.
- A tél („fehér ruhás vezeklő” már a szerzetes önszimbólumot készíti elő).
- A lírai én = írástudó, akinek a feladata az értékőrzés. EZ MÁR KÜLDETÉSES ARS POETICA. A homo aestheticusból homo moralis (az erkölcs embere) lett.
- Ady-áthallás van benne: „dugd magvaidd, míg, tavasz jőve,” (Ady Endre: *Mag, hó alatt*)

BABITS MIHÁLY

HOLT PRÓFÉTA A HEGYEN

<https://www.youtube.com/watch?v=qjJX-UIjNVg>

Nyájas magasságban csüng a dombtetőn a ház,
de én mordan ülök benne, mint Jeremiás.

Hozza postámat a posta. Ujság és levél
mintha mind olyanról szólna aki rég nem él.

Hol a sok netán és hátha? Meghalt a jelen,
s ami hir fülembé ér, mind csak történelem.

Elsülyedt a világ és nem maradt élve más:
dombon ül s fejet csóvál a mord Jeremiás.

Eltűntek és elsülyedtek, s talán így a jobb:
mig itt voltak, kinzóbb volt hogy egyedül vagyok.

Hozza postámat a posta: mennyi hir, divat!
Engem nem visznek magukkal, föl nem oldanak.

Mindegy! a világ sülyed vagy én lettem halott:
akként élek mint akik már Változatlanok.

S mordan nézem hogy köröttem a vak élet hal,
mint egy holt próféta kit már senki úgyse hall.

Mint a nyíltszemű halottak kiket régidőn
barbár törzsük künnhagyott a nyájas dombtetőn.

Hozza postámat a posta: mennyi rossz madár!
Be jó hogy csőrük csapása egy cseppet se fáj!

Holt próféta a hegyen

- szimbolikus önportré. Jeremiás kezdetben csak hasonlat, majd a vers közepétől a lírai én önszimbóluma, a meg nem értett profétáé.
- A vers visszatérő szimbólumokra épül: hegy = a lírai én választott magatartása, az egyetemes értékek magaslatáról figyeli a világot.
- Posta = a világgal már csak a hírek kötik össze, a jelen csak történelem, már nem vesz benne részt, mert elutasítja.
- Paradoxonokra épül: az „elsülyedt” hol a világra, hol önmagára utal, vagyis a halálra. (a próféta haldoklik, a világ a pusztulásba tart).
- a lírai én= nyíltszemű halott= meghalt a jelen számára, de látja, és tehetetlenül szemléli, ami történik.
- „Vak élet” = az elvakult világ, amely nem látja már az erkölcsi értékeket, morálisan „elsülyedt”.
- „Akként élek, mint akik már változatlanok.” = egyszerre utal a halottakra, és azokra, akik nem adják fel az értékeiket, nem változnak a világgal.

BABITS MIHÁLY
CSAK POSTA VOLTÁL

szövegvideó

<https://youtu.be/bjXo9ymWl5w>

Ki ugy véled, nyomot hagysz a világnak,
 kérdezd a szőnyeget mely dupla lábad
 nehezét únja s rimét ismeri:
 marad-e rajta valami magadból,
 vagy csak az utcán cipődre ragadt por
 amit emlékül továbbadsz neki?

Aztán menj ki és kérdezd meg az utcát
 melyet oly égvé és merengve futsz át
 naponta többször hogy már, azt hiszed,
 minden ház lelked mély színeit itta
 s lelked rongyait lengi mindenik fa
 s a sarki szél is tégedet sziszeg,

kérdezd és olvasd amit rájuk irtál,
 s vedd ki a szélből mit beléje sírtál
 mint gramofonba mely megőrzené:
 miről beszélnek? Régibb otthonodról
 s a vad hegyekről, melyek alul egykor
 közéljük jöttél, s amelyek felé

emléked visszanez közélük; ez vagy
 te, ez az emlék! egy csöpp Fogaras vagy
 Pest közepén, azt hordasz és vetítsz,
 s ha árnyat festesz a város falára,

az csak a hűvös havasoknak árnya,
 mely rádtapadt s amelyet közvetítsz.

Nem! hiszen ott is csak valaki voltál,
 és a hegyekkel egy csak ott se voltál.
 Mi voltál ott? keresd tovább magad!
 Ott nyájas szőlőtőkét cipeltél
 s a barbár csúcsoknak nemet feleltél,
 mert szülőfölded felelt általad.

Nagyapád háza s a szelíd Dunántul:
 de abban se lelheted igazánbul
 magad lelkét, lázadó siheder!
 Más voltál ott is! más táj, messzebb utak
 voltak még amik rajtad áthuzódtak
 s csak posta tudtál lenni és meder.

Életed gyenge szál amellyel szőnek
 a tájak s mult dob hurkot a jövőnek:
 amit hoztál, csak annyira tied
 mint a por mit lábad a szőnyegen hagy.
 Nem magad nyomát veted: csupa nyom
 vagy
 magad is, kit a holtak lépte vet.

Vass Judit

Babits Mihály: Csak posta voltál

(részlet)

*Csak a lényeket kell megtanulni, azért csatolom az esszét, hogy tanulságul
 szolgáljon az érettségire.*

Babits verse, bár tele van önéletrajzi utalásokkal (Fogaras, Dunántúl), anélkül is értelmezhető, hogy ezen utalásokat értenénk. **Létösszegző, identitás vers**, amelyben a költő önnön személyiségét kutatja, arra a mindannyiunkat kínzó kérdésre keresi a választ: **Ki vagyok én?**

Önmegszólító vers, amelyben a lírai én önreflexióin van a hangsúly, de személyes vonatkozásai ellenére bárkihez szólhat. **Az önmegszólító verstípus általában válság- vagy határhelyzetben születik, amikor a költő mérlegre teszi életét, s mintegy két évre szakadva önmagával folytat párbeszédet, ezért**

nevezhetjük kivetített belső dialógusnak is. Ez az alkotáslélektani helyzet az önmagunkkal szembeni távolságtartás képességét igényli.

Egy önironikus kérdéssel kezdi a gondolatmenetet, amelynek lényege a nyomozás önmaga után: „Ki úgy véled, nyomot hagysz a világnak,” Itt a beérkezett ember beszél, aki joggal érezheti, hogy letett valami jelentőset az asztalra, nyomot hagyott a világban. De miért az önirónia? „kérdezd a szőnyeget amely dupla lábad / nehezét únja s rímét ismeri:” Bizony **az önirónia oka az önmagában való elbizonytalanodás, identitászavar:** a versek születésének helye, a szoba, a szőnyeg, amin fel-alá járkálva írja költeményeit, már jól ismerik a költőt, a rímeit, de vajon ez-e az a nyom, amit maga után hagyni kíván? Mintha a költészet szerepe itt leértékelődne. Úgy tűnik, ennél többre vágyott.

A vers tér-és időbeli tágitásra, retrospektív⁵ szerkezetre épül, a szobából kilépünk az utcára, visszatérünk a múltba, először Fogarasra, majd onnan a szülői házhoz, a Dunántúlra térünk meg. A költő tehát azt próbálja megragadni, hol és mikor formálódott ki a személyisége, ki is ő valójában. Saját maga nyomát keresi a külvilágban, egy olyan ember identitás-kereséséről van tehát szó, aki hatni kívánt a világra: „azt hiszed , / minden ház lelked mély szineit itta / s lelked rongyait lengi mindenik fa / s a sarki szél is tégedet sziszeg.” Egy mindannyiunk számára ismerős érzést közvetít: úgy érezzük, hogy a külvilágra hatottunk, s az visszatükröz bennünket, holott valójában fordítva történik: **a külvilág hagy bennünk nyomot,** módosítja személyiségünket: „s vedd ki a szélből mit beléje sirtál / mint gramofonba amely megörzené.” Itt egy **bergsoni⁶** gondolat rejlik: az ember mindenben, ami körülötte van, önmagára irányuló szándékot sejt, ezt nevezi Bergson **fabuláció**nak.

Az első három versszak önironikusan kezeli az identitását, jelentőségét megragadni akaró embert. „Csak én bírok versemnek hőse lenni”, írta első kötetében Babits. Hol vagyunk már ettől az individualizmustól!? A szubjektum, miközben kiteljesedett, paradox módon elveszítette önbizalmát, mintegy bekövetkezett a szokratészi fordulat, a bölcsesség küszöbén felmerül a „Semmit sem tudok.” kétsége.

A világban nyomait kereső én a külvilág nyomaira lel önmagában: „ez vagy / te, ez az emlék! „ Pesten Fogaras emlékét, ott pedig a Dunántúl élményeit hordozta. „de

⁵ Retrospektív: visszatekintő

⁶ Henri Bergson („anri börgson”) francia filozófus, Babits több esszét is írt a filozófiájáról

abban sem lelheted igazánbul / magad lelkét, lázadó siheder!”. **Hiába az oknyomozás, az identitást nem tudja megragadni sem térben, sem időben.**

Késleltetve, az utolsó előtti versszakban fejti meg a cím jelentését: „S csak posta tudtál lenni és meder.” Az ember tehát közvetítő, mint a posta, amely üzeneteket ad át, vagy mint a folyómeder, amely biztosítja a folyó útját. Hogy mit jelent ez a közvetítő szerep, azt **az utolsó versszak bontja ki egy metaforaláncban.** „Életed gyenge szál amellyel szőnek / a tájak s mult dob hurkot a jövőnek.” Az ember szál a szövetben, vagyis a világban, amely összeköti a múltat és jövőt, tehát a nemzedékeket. „csupa nyom vagy / magad is, kit a holtak lépte vet. „Az ember sors-szintézis, ahogy már Ady is írta a *Hunn, új legendában*: „Messziről s messzire megy ez élet, / S csak élet ez, summája ezrekének.” De ugyanezt fogalmazza meg József Attila *A Dunánál* c. versében is: „A Világ vagyok, minden, ami volt van...” A „nyom” metafora az utolsó sorban kap végleges jelentést: az ember magában hordozza ősei és utódai sorsát. Az én egyszerre jelentéktelen és mégis jelentős szerepet tölt be a nembeli⁷ létben: átörökít, tehát nyomot hagy, közvetít múlt és jövő között. Mindenki két szinten éli az életét: egyéni és egyetemes szinten. „Ez azért van, mert minden pillanatunkban benn van – tudtunkkal vagy anélkül – egész múltunk, sőt őseink egész múltja.”⁸

A vers poétikája a „nyom” központi metaforára épül, s az ebből származó, de a versben ki nem mondott „nyomoz” igére, hiszen a lírai én maga után nyomoz a veresben, keresi önmagát. ... A *Csak posta voltál jól mutatja, hogy a Nietzsche személyiségkultuszának hatása alatt álló nemzedék hogyan jut el a felmagasztalt individuum önironikus és rezignált szemléletéig. A „csak” módosítószó már ennek a rezignációnak a jele.*

⁷ nembeli: az emberi nemhez tartozó, általános emberi

⁸ Babits Mihály: *Bergson filozófiája*. Esszék, tanulmányok. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1978.137.o.